

Příprava učebnice filmové výchovy

Krátké seznámení s procesem vývoje učebnice pro jeden výlučný obor

Při přípravě učebnice některého ze standardně vyučovaných a v české školské soustavě pevně usazených předmětů se její autoři mohou opřít nejen o zřetelně vymezenou látku a dostupnou metodologii, ale i o letitou tradici a činnost oborových sdružení. V případě učebnice filmové výchovy je situace odlišná. Pohybujeme se totiž permanentně na pohyblivých píscích stále ještě utvářeného oboru (vedeme s kolegy dlouhé debaty o jeho podobě, vzniká první komplexní metodologie). Na druhou stranu se nám, a zprostředkovaně tímto nyní i vám, nabízí možnost nahlédnout do procesu vzniku učebnice v mnohem komplexnější perspektivě, než bývá zvykem. Zde předkládaný text je mírně rozšířenou, komentovanou verzí prezentace, kterou jsem představil na oborové konferenci Umění do lavic?. V jakýchsi taxonomických výčtech zde predestírám výzvy a problémy, se kterými se potýkáme, ale i cíle a vize, ke kterým s autorským kolektivem směřujeme. Budu rád, když i z takovýchto drobných náznaků si budete schopni učinit představu o podobě učebnice, s jejíž pomocí byste chtěli jednou třeba obor filmová a audiovizuální výchova na své škole vyučovat. Pomocť by vám mohly ukázky z pracovních verzí jedné z kapitol, zařazené na závěr tohoto textu. A vaši imaginaci doufám ještě více rozvíří první návrhy ilustrací učebnice, které vytvořil Jaromír Švejdlík.

Momentální situace

- Uzavíráme fázi vývoje – s redaktory ze spolupracujícího nakladatelství Prodos řešíme vizuální podobu publikace, která by měla obsahovat více obrazového materiálu různého druhu, a záměrem je, aby byla schopná více komunikovat s individuálním čtenářem bez přímého vlivu učitele v hodině (v tuto chvíli používáme k její charakteristice slovní spojení „osvětová publikace“)
- Počítá se s autorským kolektivem, cca 3 lidí, kteří budou zpracovávat zvolené kapitoly
- Stanovena struktura a osnova učebnice (viz dále)
- Finalizuje se podoba vzorových kapitol
- Výstupem vývojové fáze bude manuál pro tvorbu jednotlivých kapitol – z jakých prvků mohou autoři kapitoly vytvářet (cvičení, textové bloky, obrazový materiál, mezioborové vztahy atd.), jaké jsou povinné prvky, instrukce týkající se stylistiky apod.

Z čeho jsme vycházeli

Co není

- Filmová výchova se na českých školách pravidelně nevyučuje – naše učebnice by tuto nelichotivou situaci chtěla aspoň trochu napravit
- Neexistuje ucelená didaktická, metodická podpora – důraz na slovo UCELENÁ, protože dílčí dokumenty nebo příklady dobré praxe najdeme, ale neexistuje (zatím) nějaký koncepční dokument nahlížející na FV jako celek. To je ale provázané s tím, že →

- Není ujasněno, co konkrétně by mělo být předmětem FV – potřeba pro účely časovými možnostmi omezené školní výuky vytyčit, co je „jádro“ předmětu, setkáváme se totiž se širokým spektrem přístupů a hledisek

Co naopak je

- Filmová výchova jako doplňkový obor v RVP ZV – vymezení v RVP ZV poskytuje dobrý základ, jakýmsi svorníkem je učení filmu jako určité formě řeči
- Výzkum na akademických a jiných pracovištích – Jiří Forejt, Lucie Hlavicová, Barbora Holubová, NIPOS
- Několikaletá praxe především v neformálním vzdělávání – jak vyplývá z výzkumů (realizovaných Terezou Czesany Dvořákovou a jejími kolegy a kolegyněmi), vyučuje se filmová výchova i na některých školách (často podoba kroužku zaměřeného na tvorbu), silná tradice v neformálním vzdělávání (Free Cinema, Aeroškola)
- Asociace pro filmovou a audiovizuální výchovu – jako institucionální svorník všech aktivit a především motivovaných učitelů

Vztah filmové výchovy k jiným vyučovaným předmětům

- S mediální výchovou sdílí obsahovou složku, ne východiska – film a různé projevy audiovize jsou zároveň médii. FV se více zaměřuje na poznávání jejich aparátu „zevnitř“, přes estetické kódy a kulturní souvislosti
- Audiovizuální umění má řadu styčných ploch s VV/HV – vztahy s VV/HV platí samozřejmě obousměrně (film ilustrace hudby, rozpohybovaný obraz atd). Terminologie, metodologie, ale i předchozí vzdělání žáků v těchto oborech najde ve FV uplatnění
- Je potřeba odlišit výuku filmu (filmová výchova) od výuky filmem (film jako ilustrace výuky jiné tematiky)? – klíčový problém, protože tady to vymezení rýsuje zbytečně tlustou čárou mezi oběma disciplínami, jakousi nepropustnou hranici. Nicméně hlavním cílem FV je seznamování s filmovou tvorbou a kulturou v jejich komplexnosti

Přípravné práce na obsahu učebnice

- Osnova dle vymezení v RVP ZV – učebnice by obsahově měla pokrývat to minimum stanovené v doplňkovém oboru, které pokládáme jako dostačující i ve verzi před revizemi. Počítáme samozřejmě ale i s obsahem tento rámec přesahujícím
- Vymezení předmětu učebnice – nejbližší z filmologických disciplín k propedeutice (uvedení do problematiky), tj. „předmětu“, který si z historie, teorie, ale i kritiky bere jen dílčí informace, sloužící převážně jako ilustrace k seznámení s oborovými základy
- Modulární struktura učebnice – kapitoly i části kapitol díky zohledňování mezioborových vztahů budou využitelné v jiných předmětech jako doplňkové učivo. Libovolné uspořádání učiva dle preferencí učitele, časových možností atd.

Osnova učebnice – pracovní verze

1. Co všechno je film
2. Díváme se na obraz
3. Jak rozhýbat obraz
4. Malování světlem

5. Když obraz promluví
6. Filmové vyprávění
7. Natáčení filmu
8. Filmová skladba i kouzla
9. Úplně jiný žánr...
10. V kině, v obýváku i na mobilu

- Názvy kapitol provizorní a poněkud všeříkající – nejde o finální podobu, spíše podnět pro budoucí autory kapitol, co by mělo být jejich hlavním tématem/cílem
- Prvních pět kapitol obecnějších, odkazujících výrazněji k látce z VV a HV
- V druhé polovině pak už se věnujeme specifikům filmové tvorby, diváctví a kultuře. A audiovizi obecněji
- Plánují se také 2 bloky opakovacích cvičení, námětů k aktivitám či projektům

„Problém“ 3 složek předmětu filmová a audiovizuální výchova

1. Praktická – tvorba, kreativní práce s audiovizuálními technologiemi, ale i výtvarnou či hudební stránkou
  2. Receptivní – školáci, stejně jako většina laické veřejnosti, jsou „neškolenými“ diváky, filmová výchova je učí s touto komplexní zkušeností pracovat v širším kulturním kontextu
  3. Reflexivní – kritické hodnocení zhlédnutého audiovizuálního díla
- Tyto 3 složky jsou společné víceméně všem estetickovýchovným oborům
  - Stejně jako třeba u hudby dilemma, jak reflektovat praktickou a receptivní složku v tištěné publikaci. U filmové tvorby jsou tu i limity dané časovými možnostmi nebo kompetencemi učitelů, ať už jde o ovládání techniky, nebo filmařskou průpravu
  - Možnost pracovat se statickými obrazy, kontextovými informacemi a podněty stimulujícími kritické hodnocení ve vztahu k audiovizuálním ukázkám prostředkovaným mimo text učebnice

3 složky bude mít i učebnice

1. Žákovská verze (reflexivní složka)
  2. Učitelská verze (praktická složka)
  3. Multimediální portál (receptivní složka)
- Přiřazení jednotlivých složek předmětu k složkám učebnice jen orientační
  - Žákovská verze učebnice bude samozřejmě stimulovat i aktivity v oblasti receptivní a praktické
  - Učitelskou verzi zatím vidíme jako metodiku, doplněnou oborovými kontextovými informacemi
  - Tzv. multimediální portál by měl být „gró“ celého projektu – jednak by měl obsahovat audiovizuální ukázky provázané s textem a úkoly v žákovské verzi, jednak rozšiřující materiály a jednak by měl sloužit jako báze pro výměnu informací a zkušeností mezi učiteli

Jaké jsme si stanovili cíle?

- Učebnice i pro učitele bez odborné průpravy ve filmové výchově – jelikož jsme v jakési „misionářské“ fázi zavádění filmové a audiovizuální výchovy v českých školách, musí být učebnice co nejvíce vyčerpávající, pokud jde o učitelskou podporu
- Výuka filmu jako specifické řeči, pasivní i aktivní – film jako řeč je sice z teoretického hlediska už zastaralý koncept (tvorba „gramatik filmu“ se neosvědčila), ale jako metafora učebního procesu to může být stále vyhovující opis, protože audiovize formou různých specifických kódů k nám velmi intenzivně promlouvá a díky dnes už snadno dostupným technologiím se jejich prostřednictvím nezřídka také vyjadřujeme
- Velký důraz na vazby na jiné předměty – jako aparát, nejen jako médium se audiovize otevírá široké síti souvislostí nejen z humanitních, ale i přírodních věd

Ukázky z podkladů k vznikající učebnici

MEZIOBOROVÉ VZTAHY

Filmový obraz je sledem fotografií promítaných na plátno v určitém tempu – ustálil se standard 24 nebo 25 okének za vteřinu. Při této rychlosti střídání obrázků lidské oko vnímá obraz jako jeden celek zachycující pohyb nebo časové proměny. Umožňuje to jev nazývaný setrvačnost lidského oka. Nervový systém nedokáže zpracovávat podněty následující po sobě příliš rychle. Proto mozek z dostupných údajů dopočítá ty chybějící a vytvoří iluzi plynulého pohybu. Tímto způsobem vzniká nejen jednoduchá animace, jako třeba flipbook, ale díky této iluzi se díváme na filmy, sledujeme televizi, hrajeme počítačové hry atd.

→ odkaz na příslušnou látku v hodině přírodopisu

POJEM:

Displej mobilu s generickým encyklopedickým heslem.

FPS

Frames per second, česky počet snímků za vteřinu neboli snímkovací frekvence, je údaj, který vyjadřuje, kolik okének projde za vteřinu kamerou při natáčení nebo projektořem při promítání filmu. V případě televizní obrazovky nebo počítačového monitoru FPS udává počet snímků, které displej zobrazí za vteřinu.

OTÁZKA

A VÍTE, PROČ...

... vjemy zachycované okem zpracovává zrovna nervový systém? A co všechno jej tvoří?

Úplně nejjednodušším způsobem, jak si ukázat práci s lineární perspektivou, je nakreslit si obyčejné koleje. I když všichni víme, že jde o rovnoběžky, při pohledu do dálky z kolejiště se nám zdá, jako by se postupně sbíhaly k sobě.

PROBLÉM

K ZAMYŠLENÍ

Slyšeli jste už někdy tvrzení, že rovnoběžky se v nekonečno protínají? Co to podle vás znamená? A je to pravda?

- Pracujeme v návrhu s různými textovými a obrazovými segmenty
- Červeně jsou vyznačeny instrukce/tipy pro grafika – počítá se s výraznějším grafickým zpracováním učebnice
- Podtrženě odkazy na mezioborové vztahy, a hlavně na ukázky na multimediálním portálu

Ukázky návrhů ilustrací od Jaromíra Švejdíka

